

УДК: 334.021.1

Олексин І. І.,

ORCID ID: 0000-0001-9118-8173, Researcher ID: F- 7306-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Квасниця В. С.,

аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. У статті здійснено перегляд соціально-економічної ролі суб'єктів малого і середнього підприємництва на основі переосмислення теорії та практики його підтримки й регулювання. Виявлено та обґрунтовано необхідність розмежування соціальної й економічної регіональної політики, спрямованої на сприяння розвитку сфери малого і середнього підприємництва. На основі аналізу реалізації комплексу заходів із підтримки підприємництва підтверджено необхідність підвищення ефективності та наводяться рекомендації стосовно індикативного плану розвитку регіональної політики в цій сфері. Дослідження регіональної політики стосовно сприяння розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволяє констатувати необхідність вирішення таких завдань: 1) забезпечення доступності фінансової, майнової, освітньої та інформаційно-консультаційної підтримки; 2) скорочення витрат, пов'язаних із державним регулюванням; 3) удосконалення системи оподаткування.

Ключові слова: бізнес, мале і середнє підприємництво, підприємництво, регіон, регіональна політика, регуляторна політика, соціально-економічна система.

Oleksyn I. I.,

ORCID ID: 0000-0001-9118-8173, Researcher ID: F- 7306-2019,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Kvasnytsia V. S.,

Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

REGIONAL POLICY OF PROMOTION OF SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP SUBJECTS DEVELOPMENT

Abstract. The article reviews the socio-economic role of small and medium enterprises on the basis of rethinking the theory and practice of its support and regulation. The necessity of demarcation of social and economic regional policy aimed at promoting the development of small and medium-sized businesses has been identified and substantiated. On the basis of the analysis of the implementation of the complex of measures for supporting entrepreneurship, the need for efficiency improvement has been confirmed and recommendations are given regarding the indicative plan for the development of regional policy in this area. The study of the regional policy regarding the promotion of the development of small and medium entrepreneurship subjects reveals the necessity of solving the following problems: 1) ensuring the availability of financial, property, educational, informational and consulting support; 2) reduction of expenses related to state regulation; 3) improvement of the taxation system.

Keywords: business, small and medium entrepreneurship, entrepreneurship, region, regional policy, regulatory policy, socio-economic system

JEL Classification: L 51; M 13; R 58

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2019-24-23>

Постановка проблеми. Соціально-економічна система регіону включає сукупність ресурсів та економічних суб'єктів, взаємопов'язаних та

взаємодіючих між собою в сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання, утворюючи єдину цілісну соціально-економічну структуру в межах

визначеної території (регіону). Регіон, на нашу думку, слід розглядати як самостійну, цілескеровану та багатоцільову систему, якій притаманні неоднорідні внутрішні та зовнішні цілі, власна стратегія, самостійні завдання та активність окремих підсистем, ієрархічність в управлінні тощо. Виходячи з визначення соціально-економічної системи, бачиться за доцільне під час розгляду регіональних відтворювальних процесів визначати напрями їх розвитку в розрізі соціально-економічних підсистем. Внаслідок запровадження дерегуляції, яка спрямована безпосередньо на виявлення та ліквідацію економічно неефективних, недоцільних, застарілих заходів, регіони України отримують більшу економічну самостійність, при цьому враховуються культурно-історичні, соціально-демографічні та інші особливості їх розвитку. Разом із тим, здійснюючи пріоритетний вплив на регіональний розвиток підприємницького потенціалу, продовжується процес розширення міжрегіональних господарських зв'язків.

Із цих позицій підприємницький потенціал являє собою взаємозв'язок та взаємообумовленість фактичних та вірогідних можливостей господарюючих суб'єктів у сфері виробництва товарів та послуг, стосовно задоволення регіональних потреб. Зміст регіонального розгляду підприємницького сегмента економіки полягає в ресурсних та економічних можливостях розвитку, регулювання та здійснення підприємницької діяльності, виходячи з локальних можливостей та потреб регіону. Враховуючи, що підприємництво є результатом розвитку сукупності об'єктивних та суб'єктивних передумов: економічних, політичних і соціальних реформ 1990-х років, – вважаємо, що протягом останніх років йому належить важлива роль у вирішенні сукупності соціально-економічних проблем регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих напрямів теорії економічних зв'язків у підприємницькому середовищі присвячені наукові праці вітчизняних вчених Башнянина Г. І., Варналія З. С. [4], Гейнца Р. М. [5], Гринчуцького В. І. [9], Ковтуна О. І., Скрипко Т. О. [8], Шиндиrowsького І. М. та ін. Незважаючи на глибоке опрацювання проблем формування та розвитку підприємництва, маловивченими залишаються такі важливіші аспекти, як механізми самореалізації й саморозвитку малого і середнього підприємництва, а також визначення тактичних завдань у процесі реформування національної економіки. У дослідженнях із цього напрямку не приділялося необхідної уваги аналізу специфіки підприємницького ресурсу, зокрема в квазіринкових умовах функціонування суб'єктів бізнесу. Аналіз наукових робіт є підставою для твердження, що поряд із державною системою стимулювання малого підприємництва існує інтеграційна підсистема, яка являє собою коопераційні зв'язки між малими і середніми підприємствами у межах сектора та з великим бізнесом. Отже, реформування національної економіки, що супроводжується все більшим застосуванням неринкових інструментаріїв,

зумовлює значущість інститутів держави для імплементації регуляторної політики у сфері господарської діяльності та відповідно передбачає теоретичне переосмислення з метою розробки науково-практичних заходів та рішень.

Постановка завдання. Основною метою статті є дослідження теоретичних та прикладних підходів до формування регіональної політики сприяння розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Вклад основного матеріалу дослідження. У системі інструментів державної політики регулювання національної економіки, зокрема продуктивних сил країни, органічно поєднуються: прогноз соціально-економічного розвитку, стратегічний та індикативний план розвитку, концепція та програми розвитку, бюджет території. Кожен із цих інструментів вносить вклад в управління процесом розвитку підприємництва. Програмно-цільовий підхід розглядається в якості інструменту, за допомогою якого регіональні і місцеві адміністративні структури проводять політику соціально-економічного розвитку.

Посилення стагнаційних процесів національної економіки породжують у багатьох науковців побоювання, що стагнація може набути затяжний характер [8]. Дефіцит державного та багатьох регіональних і місцевих бюджетів змушує органи влади шукати як нові джерела поповнення доходів, так і способи підвищення ефективності існуючих. Пошук джерел економічного зростання змушує звертати пильну увагу на підприємництво як можливий “драйвер” розвитку економіки в квазіринкових умовах. Такий інтерес виявляє такі три ключові вихідні проблеми:

1. Низький внесок від малого і середнього підприємництва (надалі – МСП) в національну економіку. Проблема низької результативності підприємництва була усвідомлена органами влади та в якості рішення були прийняті відповідні державні пріоритети і цільові показники, зокрема поставлено завдання: 1) у рейтингу Світового банку “Doing Business” Україна посяде місце серед перших 30 позицій (порівняно з 71 станом на жовтень 2018 року); 2) за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній економічний форум, Україна увійде до 40 кращих держав світу (станом на жовтень 2018 року Україна в рейтингу посіла 83 сходинку з-поміж 140 країн світу, опустившись за два роки на 9 позицій); 3) валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 тис. дол. США (станом на 2018 рік валовий внутрішній продукт України на душу населення становить 2,82 тис. дол. США); 4) чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015-2020 років, за даними Світового банку, складуть понад 40 млрд дол. США (станом на 01.01.2018 року прямі іноземні інвестиції в Україну за п'ять попередніх років становили понад 207 млрд дол. США); 5) максимальне відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 3 % (дефіцит державного

бюджету України в 2017 році склав 47,9 млрд грн або 1,6 % від валового внутрішнього продукту (ВВП) країни) та ін. [7]. Українська економіка далека від досягнення цільових показників, що формує потребу в активізації політики розвитку підприємництва.

2. Підвищений інтерес українців до підприємництва слабо трансформується в створення нового і розвитку функціонуючого бізнесу. Саме державна регуляторна політика покликана стати підґрунтям для вирішення даної проблеми, тобто бути спрямованою на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання [1].

3. Неприятливе сприйняття населенням і бізнесом умов для розвитку підприємництва. В положеннях Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” зазначена необхідність створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку МСП, залучення інвестицій (прямі іноземні інвестиції залишилися низькими, дорівнюючи 2,1% ВВП в 2017 році), спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці (рівень безробіття залишався стабільним на позначці 9,5% в 2017 році у порівнянні з 9,2% у попередньому році) [3]. Всесвітнім економічним форумом проведено опитування, за яким респондентам було запропоновано обрати найбільш проблемні фактори в країні для експорту та імпорту і ранжирувати їх між собою. Відповідно до підбитих підсумків в Україні переважна частка опитуваних найбільш проблемним фактором для імпорту визначила корупцію на кордоні, а для експорту – визначення потенційних ринків та покупців (рис. 1 та 2).

Таким чином, щоб вирішити проблему першого порядку (низький соціально-економічний внесок від

малого та середнього підприємництва в національну економіку), необхідно подолати проблему другого порядку (нереалізованість наявного підвищеного підприємницького потенціалу), що неможливо без вирішення проблеми третього порядку (несприятливі умови ведення бізнесу, зокрема внаслідок малоефективної політики підтримки та регулювання підприємництва).

У Господарському кодексі України законодавчо закріплено, що підприємництво як вид господарської діяльності – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [6]. В результаті перегляду соціально-економічної ролі підприємництва, переосмислення теорії і практики його підтримки та регулювання посилюється потреба детальніше розкрити сутність державної політики у сфері розвитку МСП в Україні [2].

Словосполучення “політика розвитку підприємництва” все активніше використовується дослідниками [4; 9] для оцінки різних аспектів підтримки та регулювання підприємницької діяльності.

Зростання інтересу до зазначеного явища супроводжується переглядом значущості та наслідків впливу державної політики на соціально-економічний розвиток регіону. Дерегуляція та розвиток підприємництва, які передбачені у Дорожній карті та першочергових пріоритетах реалізації Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” [3], безсумнівно, призведуть до трансформаційних змін у сфері бізнесу.

Це, на нашу думку, суттєво ускладнить процес системного та предметного уявлення, стосовно формування та реалізації політики розвитку підприємництва та вимагає уточнення даної дефініції.

Рис. 1. Структура проблемних факторів в Україні для здійснення експортних операцій [10]

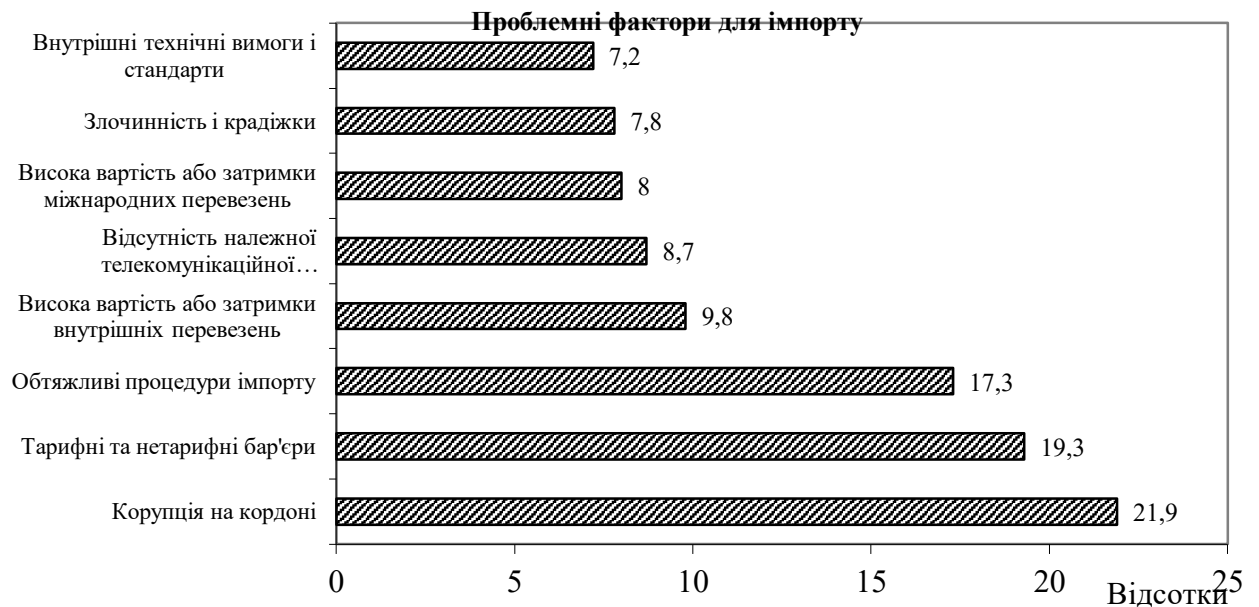

Рис. 2. Структура проблемних факторів в Україні для здійснення імпорتنих операцій [10]

Отже, регіональна політика розвитку підприємництва – це частина економічної політики, що проводиться державними й адміністративно-територіальними органами влади шляхом впливу на потенційних і функціонуючих суб'єктів підприємництва, через зміну макроекономічних умов за допомогою наявних механізмів, із метою збільшення позитивних і скорочення негативних ефектів для соціально-економічної системи.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що основними принципами стимулювання МСП є:

- планомірність і системність прийняття заходів стимулювання на різних етапах формування МСП. На першому етапі повинен застосовуватися кількісний принцип, а також має проводитися мотивація масового формування малих і середніх підприємств. На другому етапі слід зосередити ресурси на підтримці невеликого числа життєздатних підприємств;
- сприяння становленню інтеграційної підсистеми державного стимулювання МСП, як по лінії інтеграційних зв'язків із великим бізнесом, так і всередині підприємницької сфери.

Аналіз наукових досліджень [9; 10] дозволяє виокремити дві взаємопов'язані підсистеми стимулювання МСП: 1) державну; 2) інтеграційну.

Перша здійснюється за наступними напрямками: спочатку держава, формуючи загальні умови для функціонування МСП, створює те середовище, в якому має розвиватися підприємництво, потім розробляються та реалізуються спеціальні державні програми підтримки МСП; держава сприяє формуванню інтеграційної підсистеми стимулювання розвитку МСП. Ця політика проводиться як на національному та наднаціональному (наприклад, ЄС) рівні, так і зусиллями регіональних і місцевих органів влади.

З метою забезпечення сприятливого економічного клімату держава повинна забезпечити фінансову стабільність і гарантувати недоторканність приватної власності. Найважливішу роль при цьому має

відігравати проведення адекватної економічної ситуації державної фіскальної політики. Не менш важливим є завдання держави по формуванню сприятливого для підприємництва соціально-психологічного клімату, доброзичливого ставлення до бізнесу взагалі та до МСП зокрема. Держава встановлює правове поле для розвитку підприємництва, яке регламентує його реєстрацію, ліцензування, оподаткування тощо; створює і підтримує спеціальну інфраструктуру, що дозволяє малому бізнесу отримувати деякі послуги та ресурси на безкоштовній або частково платній основі.

Враховуючи досвід функціонування бізнесу, в індустріально розвинених країнах бачиться за доцільне при стимулюванні МСП застосовувати "м'які", переважно непрямі методи, покликані посилювати імпульси ринку, а не підміняти їх.

На наш погляд, механізм запровадження державних програм надання МСП фінансово-кредитних, інформаційних і консалтингових послуг, а також заходів щодо стимулювання інноваційної, збутової та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами МСП повинен передбачати, що держава та суспільство беруть на себе основну частину витрат у процесі створення так званих "суспільних благ" для МСП (підготовка кадрів, проведення інноваційних розробок, формування елементів інфраструктури бізнесу тощо). При цьому підприємець фінансує їх лише в незначній частині.

"Приватні блага" (кредитні ресурси, обладнання, технологію тощо) МСП отримують самостійно на ринкових умовах. Однак, оскільки заходи підтримки спрямовані перш за все на вирівнювання шансів для успішного входження у бізнес будь-якого динамічного, ініціативного, що володіє підприємницьким потенціалом громадянина, який бажає взяти на себе відповідальність за власну справу, то для підприємців-початківців або тих, хто проводять модернізацію малих підприємств, слід робити виняток. Бачиться за доцільне надавати допомогу також суб'єктам біз-

несу, створеним представниками соціально вразливих груп населення (інвалідами, жінками, молоддю) та малим підприємствам, які експортують свою продукцію (перш за все тим, хто освоює нові ринки), а також інноваційному бізнесу. Їм надаються податкові канікули, податкові пільги, пільгові кредити на створення або придбання нових підприємств, на модернізацію обладнання; дозволяються прискорені амортизаційні списання тощо. Адаже створення нових робочих місць, збільшення експорту, впровадження інновацій можна оцінювати як суспільне благо.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності МСП має підтримку в комплексних державних програмах, в яких об'єднуються зусилля центральної та місцевої влади, громадських і міжурядових організацій, торгово-промислових палат, офіційних зарубіжних представництв, приватних консультативних фірм. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає сприяння: розвитку конкурентоспроможного експортоорієнтованого виробництва; експорту товарів і послуг; створенню спільних підприємств.

Крім інформаційно-консультативної та фінансової допомоги, МСП потребують страхування експортних кредитів. Вважаємо, що допомогу МСП в отриманні пільгового страхування експортних кредитів повинні надавати органи місцевої влади, що приведе до зростання витрат місцевої влади на цілі сприяння експорту. Внаслідок цього паралельно малі та середні підприємства повинні використовувати такі форми кредитування експорту, як факторинг, форфейтинг, проектне фінансування. В свою чергу, держава повинна стимулювати та заохочувати об'єднання малих підприємств для спільного вивчення ринку та просування своїх товарів і послуг за кордон.

На наш погляд, особливу увагу держава має привертати до малих і середніх інноваційних підприємств. Це твердження пояснюється тим, що інновації дозволяють отримати більш стійкі та довготривалі конкурентні переваги в порівнянні з ціновими методами. Інноваційне підприємництво, як відомо, незалежне від сфери або галузі застосування та, як правило, пов'язане з оригінальністю тієї чи іншої інноваційної ідеї або методом її реалізації та втілення. Національна інноваційна система включає в себе не тільки інфраструктурні елементи, але й нормативно-правову базу, котра повинна сприяти комерціалізації науково-технічних розробок. Проте цілий ряд нормативних та нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність організацій науково-технічної сфери, не сприяють вирішенню інноваційних завдань.

Також необхідно відзначити наступні обставини:

1) Україна володіє потужним потенціалом у ряді напрямів фундаментальної науки, однак у країні відсутні всі необхідні умови для його розширеного відтворення;

2) існує проблема переривання інноваційного циклу на етапі переходу від фундаментальних досліджень через науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи до комерційних технологій. Відзначається низький рівень розвитку сектора прикладних розробок і нерозвиненість інноваційної інфраструктури в частині комерціалізації передових технологій;

3) ресурси підприємницького сектора спрямовані переважно на закупівлю імпортного обладнання. Капіталізація високого інтелектуального ресурсу відбувається в більшості випадків поза межами країни, внаслідок чого значні кошти підприємницького сектора виключені з процесів відтворення вітчизняного сектора досліджень і розробок.

Співпраця малих, середніх і великих підприємств дозволяє: подолати невизначеність ринку; підвищити стабільність зовнішнього середовища малого бізнесу; полегшити малим підприємствам доступ до інформаційних, матеріально-технічних, технологічних, сировинних, кадрових, фінансових ресурсів; вирішити проблеми збуту на більш стабільній основі тощо. Внаслідок цього основними формами інтеграції великих, середніх і малих господарських структур у сфері виробництва і торгівлі є: субпідряд, франчайзинг і лізинг. Кооперація малих підприємств усередині ринкового сегмента не менш важлива, ніж співпраця з великим бізнесом. Вважаємо, що погана координованість і слабкість навичок взаємодопомоги перешкоджають успішному розвитку малого підприємства. З метою отримання переваг від економії на спільному веденні діловодства, науково-дослідних розробках, від поділу ризиків тощо їм доцільно об'єднуватися в різні товариства, консорціуми, асоціації та формувати підприємницькі мережі.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Дослідження регіональної політики сприяння розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва дозволяє констатувати необхідність вирішення таких завдань: 1) забезпечення доступності фінансової, майнової, освітньої та інформаційно-консультативної підтримки для суб'єктів МСП; 2) скорочення витрат МСП, пов'язаних із державним регулюванням; 3) удосконалення системи оподаткування для суб'єктів МСП.

У подальших наукових дослідженнях необхідно сконцентрувати увагу на виробленні методичних рекомендацій стосовно комплексної оцінки результативності регіональної політики розвитку підприємництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 26.11.2016 № 1160-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
3. Про стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
4. Варналій З. С. Мале підприємництво України: моніторинг, інфраструктура, кадри / Варналій З. С. – К. : НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, 2006. – 60 с.

5. Гейнц Р. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів підприємництва / Р. М. Гейнц // Наукові вісті Галицької академії : збірник наукових статей. – 2008. – № 2(14). – С. 171-175.

6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

7. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/stat.htm>.

8. Скрипко Т. О. Парадигма розвитку і економічної безпеки малого і середнього підприємництва в системі національної конкурентоспроможності / Т. О. Скрипко. – Львів : Ліга-Прес, 2014 – 392 с.

9. Трансформаційні процеси економічної системи в умовах сучасних викликів : монографія / [за ред. В. І. Гринчуцького]. – Тернопіль : Крок, 2014. – 544 с.

10. Word Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/tegy/vsesvitniy-ekonomichnyy-forum>.

REFERENCES

1. Pro zasady derzhavnoi rehuliatornoj polityky u sferi hospodars'koi diial'nosti : Zakon Ukrainy vid 26.11.2016 № 1160-IV, available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.

2. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i seređn'oho pidpriemnytstva v Ukraini : Zakon Ukrainy

vid 22.03.2012 № 4618-VI, available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.

3. Pro stratehiu staloho rozvytku “Ukraina – 2020” : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnia 2015 roku № 5/2015, available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

4. Varnalij, Z. S. Male pidpriemnytstvo Ukrainy: monitorynh, infrastruktura, kadry, NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva APrN Ukrainy, K., 60 s.

5. Hejnts, R. M. (2008), Orhanizatsijno-pravovi formy iurydychnykh osib – sub'iektiv pidpriemnytstva, *Naukovi visti Halyts'koi akademii* : zbirnyk naukovykh statej, № 2(14), s. 171-175.

6. Hospodars'kyj kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 roku № 436-IV, available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

7. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoho komitetu statystyky, available at : <http://www.ukrstat.gov.ua/stat.htm>.

8. Skrypko, T. O. (2014), Paradyhma rozvytku i ekonomichnoi bezpeky maloho i seređn'oho pidpriemnytstva v systemi natsional'noi konkurentospromozhnosti, Liha-Pres, L'viv, 392 s.

9. Transformatsijni protsesy ekonomichnoi systemy v umovakh suchasnykh vyklykiv : monohrafiia, za red. V. I. Hrynychuts'koho (2014), Krok, Ternopil', 544 s.

10. Word Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018, available at : <http://edclub.com.ua/tegy/vsesvitniy-ekonomichnyy-forum>.

Стаття надійшла до редакції 1 грудня 2018 р.